

УДК 330.33/36

Юрченко А.Ю.

старший викладач кафедри економіки і підприємництва,
Міжнародний класичний університет імені Пилипа Орлика

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗРОБЛЕННЯ ТА ОЦІНКИ ІНТЕГРАЛЬНОГО ПОКАЗНИКА ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

У статті проаналізовано науково-методичні підходи і концепції стратегічного аналізу та оцінки економічної стійкості підприємства. Визначено різноманітні інструменти, функціональні складники та алгоритми аналітичних розрахунків економічної стійкості підприємства та запропоновано власну класифікацію наявних методик економічної стійкості підприємств. На основі комплексного підходу розроблено механізм визначення інтегрального показника економічної стійкості, який повинен мати у своєму складі як кількісні, так і якісні методи для забезпечення його максимально об'єктивної та зваженої оцінки. Зазначений метод базується на використанні наявних методів оцінки та системи показників, доповнює та розширює можливості традиційного аналізу, а також дає змогу співставляти показники з різними значеннями та ознаками. Доведено, що економічна стійкість формується в процесі виробництва, а забезпечується на етапах реалізації та розподілу продукції і включає підсистему виробничо-технічної стійкості (стійкість техніко-технологічного рівня, стійкість кадрового складу та стійкість рівня організації виробництва) та підсистему фінансово-економічної стійкості (фінансова стійкість, стійкість ділової активності та стійкість рівня рентабельності). Оцінка економічної стійкості являє собою комплекс дій, що дає змогу виявити динаміку й тенденції зміни в часі показників, які характеризують результативність діяльності підприємства.

Ключові слова: економічна стійкість, виробничо-технічна стійкість, стійкість кадрового складу, фінансова стійкість, стійкість ділової активності, платоспроможність, рентабельність, стійкий розвиток, економічний стан, інтегральна оцінка.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К РАЗРАБОТКЕ И ОЦЕНКЕ ИНТЕГРАЛЬНОГО ПОКАЗАТЕЛЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ УСТОЙЧИВОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ

Юрченко А.Ю.

В статье проанализированы научно-методические подходы и концепции стратегического анализа и оценки экономической устойчивости предприятия. Определены инструменты, функциональные составляющие и алгоритмы аналитических расчетов экономической устойчивости предприятия и предложена собственная классификация существующих методик экономической устойчивости предприятия. На основе комплексного подхода разработан механизм определения интегрального показателя экономической устойчивости предприятия, который должен иметь в своем составе как количественные, так и качественные методы для обеспечения его максимально объективной оценки. Этот метод основан на использовании уже существующих методов оценки и системы показателей, дополняет и расширяет возможности традиционного анализа, а также дает возможность сопоставлять показатели с различными значениями и признаками. Доказано, что экономическая устойчивость формируется в процессе производства, а обеспечивается на этапах реализации и распределения продукции и включает подсистему производственно-технической устойчивости (устойчивость технико-технологического уровня, устойчивость кадрового состава и устойчивость уровня организации производства) и подсистему финансово-экономической устойчивости (финансовая устойчивость, устойчивость деловой активности и устойчивость уровня рентабельности). Оценка экономической устойчивости представляет собой комплекс действий, позволяющих выявить динамику и тенденции изменения во времени показателей, характеризующих результативность деятельности предприятия.

Ключевые слова: экономическая устойчивость, производственно-техническая устойчивость, устойчивость кадрового состава, финансовая устойчивость, устойчивость деловой активности, платежеспособность, рентабельность, устойчивое развитие, экономическое состояние, интегральная оценка.

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE DEVELOPMENT AND EVALUATION OF THE INTEGRAL INDEX OF ECONOMIC SUSTAINABILITY OF THE ENTERPRISE

Yurchenko A.

In the article are analyzed scientific-methodical approaches and concepts to the strategic analysis and evaluation of economic stability of the enterprise. It is proved that research of features of methods of estimation of economic stability, quality of socio - economic processes in an enterprise, formation of a new system of management of its activity becomes extremely important scientific and practical tasks. Are defined the tools, functional components and algorithms of analytical calcula-

tions of economic stability of the enterprise. The own classification of existing methods of economic stability of enterprises is offered. It is determined that modern theory and practice of analysis of economic systems and indicators uses the formalized method of combining a large number of analytical characteristics with certain generalized indicators, which are called integral. On the basis of integrated approach, has been developed a mechanism for determining the integral index of economic sustainability of the enterprise. It is proved that economic stability is formed in the process of production, and is provided at the stages of implementation and distribution of products, and includes a subsystem of production and technical stability and a subsystem of financial and economic stability. The assessment of economic sustainability is a set of actions that can reveal the dynamics and trends of time trends of indicators that characterize the performance of the enterprise.

Keywords: economic sustainability, industrial - technical stability, stability of personnel structure, financial stability, sustainability of business activity, solvency, profitability, sustainable development, economic status, integral estimation.

Постановка проблеми. У сучасних ринкових відносинах одним із пріоритетних напрямів діяльності підприємств є підвищення їх ефективності та довгострокового розвитку шляхом забезпечення належного рівня економічної стійкості, адже лише економічно стійке підприємство із сильною внутрішньою структурою зможе пристосуватися до нових змін і виходити на ринок як повноправний учасник із конкурентоспроможним продуктом. Принципового значення в таких умовах набувають не тільки питання освоєння та застосування інноваційних ринково-орієнтованих методів господарювання, а й розроблення нових концепцій, підходів, методологій стратегічного аналізу та управління економічною стійкістю підприємства.

Отже, дослідження особливостей методик оцінки економічної стійкості, якості соціально-економічних процесів на підприємстві, формування нової системи управління його діяльністю є надзвичайно важливим науково-практичним завданням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У теоретичному та прикладному аспектах проблеми економічної стійкості та методик її оцінки досліджено у працях вітчизняних і зарубіжних учених: С. Анохіна, І. Ансоффа, О. Ареф'євої, В. Аранчій, А. Барканова, І. Білого, І. Бланка, В. Василенка, Н. Верхоглядової, А. Єрмакова, В. Іванова, М. Лапусти, О. Клепчевої, Т. Ключко, С. Козловського, Л. Костирка, Н. Осокіної, О. Тридід, О. Поліщук, І. Павлова, С. Покропівного, О. Прокопчук, С. Ткаченка, З. Шевченка та ін. Незважаючи на велику кількість праць, недостатньо дослідженими залишаються питання системного підходу до розуміння стійкості як комплексної економічної категорії, розроблення інструментарію щодо її оцінки та ефективних способів їх забезпечення для реалізації стратегії стійкого розвитку підприємства.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження та розвиток теоретичних і науково-методичних положень щодо розроблення та оцінки інтегрального показника економічної стійкості підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Оцінка економічної стійкості в сучасних трансформаційних умовах являє собою комплекс дій, що дають змогу виявити динаміку й тенденції зміни в часі показників, які характеризують результативність діяльності підприємства. Методичне забезпечення проведення аналізу стану економічної стійкості на підприємстві включає в себе різноманітні інструменти та алгоритми аналітичних розрахунків.

Так, А. Брагінець пропонує розглядати складники платоспроможності як показники економічної стійкості [1, с. 52–57], а О.В. Ульянченко вважає рентабельність її узагальнюючим показником [2].

Свою чергою, О. Тридід виділяє 16 показників: ефект фінансового важеля, рентабельність власних

коштів, коефіцієнти фінансової незалежності, маневреність власних коштів та ін. [3].

Існує пропозиція як показник економічної стійкості використовувати коефіцієнт маневреності, тобто відношення мобільних засобів за мінусом короткострокових зобов'язань до мобільних засобів [4].

І. Семененко пропонує як показник економічної стійкості використовувати відношення власного оборотного капіталу до загальної суми власного капіталу [5, с. 167]. І. Должанський та Т. Загорна вважають, що стійкість економічного стану підприємства визначається співвідношенням вартості матеріальних, оборотних коштів і величини власних і позикових джерел [6, с. 12].

Частина авторів визначає економічну стійкість у першому випадку як співвідношення значення показника досліджуваного підприємства та середнього значення показника за підприємствами галузі, а у другому – як співвідношення значення показника досліджуваного підприємства і значення показника кращого підприємства галузі. Ці коефіцієнти ілюструють конкурентне становище стосовно певної групи підприємств і до лідера ринку [7, с. 52].

Достатньо розповсюдженою є методика оцінки економічної стійкості через кількісну оцінку фінансових результатів: прибуток, собівартість, рентабельність, платоспроможність. Використовуються різноманітні варіанти поєднання показників-індикаторів для різних умов роботи та галузевої приналежності підприємств, загалом більше ста п'ятдесяти показників для аналізу фінансового складника економічної стійкості [8].

Комплексний підхід до аналізу будь-якого економічного об'єкту передбачає необхідність оцінки певної кількості факторів та показників. Великі обсяги інформації під час індивідуального дослідження взаємопов'язаних показників здебільшого не дають змоги зробити обґрунтований висновок щодо розвитку певного економічного явища, системи чи показника. У зв'язку із цим сучасні теорія та практика аналізу економічних систем і показників використовують формалізований метод об'єднання великої кількості аналітичних характеристик до окремих узагальнюючих показників, які називають інтегральними.

Таким чином, кількісна оцінка за ключовим показником діяльності підприємства із визначенням при цьому узагальнюючого (інтегрального) показника набула найбільшого поширення під час розрахунку рівня економічної стійкості підприємства.

Інтегральна оцінка економічної стійкості підприємства дає можливість здійснити оцінку, як загального рівня стійкості підприємства на основі розробленої шкали, так і окремих її елементів. Зазначений метод базується на використанні наявних методів оцінки та

системи показників, доповнює та розширює можливості традиційного аналізу, а також дає змогу співставляти показники з різними значеннями та ознаками. Крім того, результати розрахунку інтегральних показників можна використовувати для обґрунтування управлінських рішень, для оцінки ефективності їх реалізації на рівні всіх суб'єктів господарювання.

На думку авторів однієї з методик, методологічний підхід до інтегральної оцінки економічної стійкості підприємства будується на основі заздалегідь визначених пріоритетів дослідження об'єкта, а саме показників ефективності операційної діяльності. Підтримання високого рівня ефективності управління операційною діяльністю на підприємстві та досягнення високого рівня економічної стійкості зумовлені трьома основними аспектами:

- забезпеченням формування позитивного фінансового результату від реалізації (рентабельність реалізації);
- забезпеченням ефективного використання ресурсів підприємства (рентабельність ресурсів);
- обґрунтованістю витрат операційної діяльності (рентабельність витрат).

У цьому разі поняття ефективного управління економічною стійкістю на підприємстві визначається як співвідношення між рентабельністю реалізації товарів, рентабельністю ресурсів та рентабельністю витрат, що зумовлює використання такого інструменту діагностики, як інтегральна оцінка для визначення рівня економічної стійкості [9].

Як основні функціональні складники економічної стійкості Ю. Мельник виокремлює виробничо-технічну, фінансово-економічну стійкість та підсистему ключових параметрів ринкового середовища, що характеризує зовнішнє середовище. Досліджуючи зазначену категорію, він зазначає, що під час обґрунтування вибору інтегрального показника важливо орієнтуватися на те, щоб він забезпечував порівняність конкретизованих критеріїв економічної стійкості, простоту методики розрахунку, яка ґрунтується на даних, що є загальнодоступними [10].

І. Семененко розуміє економічну стійкість як успадковану комплексну характеристику підприємства, рівень якої визначається результатами його інноваційної діяльності. Структурними елементами зазначеної дефініції є виробничий, кадровий та фінансовий складники [5, с. 168].

Таким чином, вивчення та аналіз наукової літератури і публікацій у періодичних виданнях дає нам

підстави запропонувати власну класифікацію наявних методик оцінки економічної стійкості підприємств. Ми пропонуємо виокремити такі групи методів (рис. 1):

- побудовані на аналізі фінансового стану та визначення ймовірності банкрутства;
- засновані на принципах комплексного системного підходу з визначенням узагальненого (інтегрального) показника (середньої арифметичної, середньої геометричної, рейтингової оцінки та ін.) економічної стійкості, який включає оцінку різних структурних елементів (підсистем), що відображають окремі аспекти діяльності підприємства;
- ті, в яких використовуються відносні показники та вагові коефіцієнти, які визначаються за допомогою експертних методів;
- ті, які ґрунтуються на комплексних підходах до оцінки стійкості та використовують якісні й кількісні методи аналізу.

Серед усієї сукупності розглянутих методів найбільш поширеними є ті, в яких використовується інтегральний (узагальнюючий) показник – формалізований метод об'єднання множини аналітичних характеристик.

Аналіз наявних методик оцінки економічної стійкості виявив таке:

- економічна стійкість підприємства є комплексним показником, під час формування якого необхідно враховувати всі головні та найважливіші функціональні складники;
- більшість розглянутих методик дає можливість проводити лише діагностику стійкості на підприємстві, але не передбачає розроблення заходів щодо управління відновленням та збереженням економічної стійкості суб'єктів господарювання;
- найчастіше для використання пропонується велика кількість показників, близьких за змістом і навіть ідентичних;
- запропоновані критерії не враховують галузеві особливості підприємств;
- наявні методи практично не орієнтовані на врахування дії зовнішніх чинників, особливо в умовах їх змін;
- ускладнення завдань з управління економічною стійкістю вимагає комплексного підходу до розроблення системи відповідних показників і критеріїв, за допомогою яких будуть розроблятися і прийматися управлінські рішення, спрямовані на подолання виникаючих відхилень від запланованих параметрів виробництва і ринкових позицій.

Рис. 1. Групування методик оцінки економічної стійкості

Джерело: розробка автора

Висновки з проведеного дослідження. Аналізуючи вищенаведені пропозиції щодо форми і змісту показника економічної стійкості, можна зробити висновок, що нині не існує єдиного загально визнаного варіанту методики її оцінки. Практично кожен з економістів, який займався даним питанням, пропонує свій варіант конструювання показника, обґрунтовуючи можливість його використання на практиці тими чи іншими аргументами.

Необхідно зазначити, що самі виробники вимірюють стійкість, орієнтуючись на власні досвід та інтуїцію. Крім цього, більшість показників, пропонованих ученими-теоретиками, є достатньо складними і трудомісткими в обчисленні, тому найбільшу зацікавленість у виробників викликають методи, які оперують даними, отриманими в процесі якісного аналізу, який застосовується під час ідентифікації чинників, що впливають на параметри ефективності. Ці методи мають переваги

через те, що найчастіше під час розроблення єдиного показника до його складу долучають складники, які не піддаються кількісному аналізу.

Зважаючи на велику кількість різноманітних чинників, які впливають на підприємство, інтегральний показник економічної стійкості повинен мати у своєму складі компоненти, які піддаються вимірюванню як кількісними, так і якісними методами для забезпечення його максимально об'єктивної, зваженої оцінки. Він має надавати можливість достатньо повно та об'єктивно оцінювати динамічність розвитку та ефективність використання ресурсів на підприємствах галузі, аналізувати, контролювати і планувати їх виробничо-господарську діяльність за рахунок усебічного охоплення всіх основних аспектів. Наявність такого інструмента забезпечує зворотній зв'язок між суб'єктами й об'єктами управлінського процесу.

1. Брагінець А.М. Економічна стійкість підприємств в сучасних умовах господарювання / А.М. Брагінець // Науковий вісник Луганського національного аграрного університету. – 2009. – № 5. – С. 49–57.

2. Ульянченко О.В. Формування та використання ресурсного потенціалу в аграрній сфері : [монографія] / О.В. Ульянченко. – Харків : Харк. нац. аграр. ун-т., 2006. – 357 с.

3. Тридід О.М. Комплексна оцінка конкурентного статусу підприємства / О.М. Тридід // Економіка розвитку. – 2002. – № 2. – С. 75–76.

4. Лобова Н.В. Критерії економічної стійкості аграрних підприємств / Н.В. Лобова // Агросвіт. – 2010. – № 10. – С. 65–68.

5. Семененко І.М. Економічна стійкість підприємства: причини втрати і напрямки підвищення / І.М. Семененко // Актуальні проблеми соціально-економічного розвитку регіонів на сучасному етапі : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. аспірантів та студентів (23–24 жовт. 2008 р.). – Чернівці : ЧТЕІ КНТЕУ, 2008. – С. 167–168.

6. Должанський І.З., Загорна Т.О. Конкурентоспроможність підприємства : [навч. посіб.] / І.З. Должанський, Т.О. Загорна. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 384 с.

7. Бурлака О.М. Забезпечення стійкого розвитку аграрної галузі регіону на основі індикативного планування / О.М. Бурлака // Агросвіт. – 2014. – № 7. – С. 51–56.

8. Ткаченко С.М. Удосконалення моделі оцінки управління економічною стійкістю підприємства / С.М. Ткаченко // Інвестиції: практика та досвід. – 2012. – № 20. – С. 80–83.

9. Аранчій В.І. Інтегральні підходи до оцінювання економічної стійкості аграрних підприємств / В.І. Аранчій, М.О. Удовиченко // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. – 2012. – Спецвипуск. – С. 10–12.

10. Мельник Ю.М. Проблеми застосування збалансованої системи показників на вітчизняних підприємствах / Ю.М. Мельник, О.С. Савченко // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2011. – № 1. – С. 192–203.

E-mail: Alina_yu@ukr.net